

שימור נחל גדרון

פרופ' אבי שמידע ומימי רון

נחל גדרון הוא אחד הנחלים המנקזים את צפון-מזרח רכס מחמל, יורד לערבה ויוצר אפיקי פזרות רחבים הנפרדים ומתלכדים חליפות. לקראת הגיעו לחציית כביש הערבה הוא מתנקז לערוץ יחיד ונשפך לנחל הערבה דרך נחל שחק ונחל עידן.

בנחל גדרון ממזרח לכביש הערבה, היו מי התהום קרוכים לפני השטח ובשני מקומות זרמו מים על פני השטח – עין גדרון עליון כ- 1.5 ק"מ צפון-מזרחית לבית ספר שדה חצבה בנ.צ. 2248/5215 ועין גדרון תחתון, לפני חיבור נחל גדרון לנחל שחק בנ.צ. 2264/5228. עין גדרון תחתון סופה להרחבת שמורת שיזף אך משום מה עין גדרון עליון, אשר עד לשנות השמונים של המאה העשרים, המים זרמו בו על פני השטח לאורך כ- 200 מ' ויצרו נאת מדבר קטנה וסביבה שטח מלחה עם צומח ייחודי, נשאר מחוץ לשמורת הטבע ושטחי ההכשרה החקלאית מצפון לנחל גדרון, מאיימים להתקרב ולהחריב את המעט שנשאר. עם הורדת מפלס מי התהום, בעקבות קידוחי המים, יבש עין גדרון עליון והחלה התייבשות של צומח נאת המדבר הקטנה שהייתה במקום - עץ תמר גבוה יבש וקרס, עצי אשל היאור ושיטה ועליהם מטפסים שרידים של צמחי מחומש לולייני, מין בסכנת הכחדה אשר נמצא ב"ספר האדום, צמחים בסכנת הכחדה בישראל", (מאת שמידע, פולק ופרגמן-ספיר 2011). מין "אדום" (בסכנת הכחדה) נוסף השורד במקום הוא כף-חתול שרועה, עשב רב-שנתי זוחל הגדל בבתי גידול מלוחים ולחים, עם דרישות אקולוגיות ייחודיות, בית גידול הנמצא בסכנת הכחדה ומאיים על קיומו של מין זה. גושי סמר ערבי וסבך קנים עוד שורדים ומסמנים את אשר היה.

כ- 300 מ' ממערב לעין גדרון עליון היתה קבוצה של אחד עשר עצי זקום מצרי שנתגלו בשנת 1967. ארבעה עצים/שיחים שרדו עד היום, שנים בחלק הצפוני של נחל גדרון ושנים בחלק הדרומי. שני הזקומים הדרומיים מקבלים תוספת מים כבר שבע שנים הגורמים להם לבלב ולפרוח, וכל האזור סביבם שוקם מהררי פסולת ושפוכת מהכשרת השדות הקודמת בשנת 2000. שני עצי הזקום הצפוניים החלו לקבל תוספת מים רק בשנה האחרונה והם מתחילים להתאושש. אלו הם השרידים האחרונים לאוכלוסיה חשובה ביותר של זקום מצרי, מופרדת ורחוקה מאוכלוסיות אחרות. חשוב ביותר לאושש אותה ולאפשר לה להתפתח, עבורנו ועבור הדורות הבאים.

מצפון לעין גדרון עליון נמצאת מלחה מכוסה במעט חול. הצמח העיקרי השולט בה הוא ימלוח פגום. שטח זה ייחודי ביותר וחשוב לשימור מאין כמותו.

נחל גדרון והערוצים סביבו עשירים בעצי שיטה. הערבה מעוטת המשקעים מפגיעה ביכולת הנשיאה של עצים, מרביתם עצי שיטה, עצי אשל ומעט עצי שיזף מצוי. יכולת זו נובעת מהיות הערבה אגן ניקוז לכמויות גדולות של מי שיטפונות, המגיעים מהנגב ומהרי אדום. תוך כדי מרוצת השיטפונות בנחלים חלק גדול מהמים מחלחלים לתת-הקרקע ועומדים לרשות הצמחים.

השיטים הן מרכיב מרכזי בנוף הערבה ובמערכת האקולוגית המרכזית של אזור זה. פיתוח בר קיימא של האזור חייב לאפשר את שגשוגן גם בעתיד. יש לכן חשיבות גדולה להמשך עבודת המיפוי והמחקר בתחום זה, במטרה לבנות תוכנית ניטור וממשק שתבטיח את המשך קיומן של השיטים בערבה.

כבר יותר משני עשורים שתשומת הלב מופנית לתופעה של התייבשות שיטים. נערכים מחקרים ונשאלות שאלות. חלק גדול מהתשובות מורה על שאיכות יתר הגורמות לירידת מפלס מי התהום. בנוסף לכך, שש-עשרה השנים האחרונות היו מעוטות גשמים ושיטפונות, וכנראה שרצף זה משפיע גם הוא. כבר עשרות שנים מכשירים בערבה עוד ועוד שטחי חקלאות ובשנים האחרונות, גדל הביקוש הגורר בעקבותיו הכשרות קרקע נרחבות ועקירת עצי שיטה רבים, רבים יותר מכל ההתייבשויות הטבעיות. **לנו כבני אדם אפשרות להשפיע על חלק מהתהליך ע"י שינוי ההסתכלות התכנונית של שטחי החקלאות בערבה כך שערוצי השיטים יישארו אף אם מכשירים השטחים שסביבם.**

ישנם אזורים רבים, בשולי החקלאות, בעלי חשיבות ערכית ואקולוגית, המהווים מסדרונות אקולוגיים לבעלי-חיים וצמחים. מצבם הסטטוטורי גורם לכך שקשה לפקח עליהם וברוב המקרים דינם להיכחד, לעיתים נמצאים בהם פריטים נדירים. דוגמא עגומה לכך הוא נחל שחק אשר לאורך יותר מק"מ עובר בין חממות מושב הצבה. הנחל היה עשיר ביותר בעצי שיטה ובצמחים אחרים. כיום שרדו בשוליו מעט שיטים, פסולת חקלאית או ציוד חקלאי מפוזר ביניהן, ערוץ הנחל עובר "גירוד" ע"י רשות הניקוז מזמן לזמן והופך לתעלת ניקוז עם מיני צמחים נלווי אדם וללא האופי והמינים הטבעיים. **בהשקעה לא מרובה, אך בשינוי גישה ותפיסה ניתן להופכם לפנינה, אשר תשרת כלכלית את האזור ואת החקלאי הבודד.** דוגמא ליכולת שימור ערוצים בשולי החקלאות אפשר לפגוש בהכשרות חדשות במושב עין יהב.

בתכנון מוקדם ומוקפד ניתן להציל עולם ומלואו.

קטע זה של נחל גדרון הוגדר כבעל ערכיות גבוהה מאד בסקר הערבה שיצא בשנת 2003 ונעשה ע"י יחידת סקרי טבע ונוף של מכון דשא. קישור לסקר -

<http://www.deshe.org.il/?CategoryID=238&ArticleID=15>

וכדאי להתחשב בכך.

מאי 2012